

De eldste poststedene i Finnmark. Del 3. Finnmarks første poståpnerier.

av Trond Schumacher

I en oversikt over post-skiftene og avstandene dem imellom fra 1776, kan amtmannen i Finnmark opplyse at fra 1774 hadde han forandret og forkortet rutene noe, slik at avstanden i hoved- og bipostrutene i amtet nå ble beregnet til 86 Miil fram og tilbake mellom Altengaard og Vardøhus. Trondheimsekspressen gikk fra Alteidet gjennom Langfjorden helt fram til Altengård, en distanse på 3 1/2 mil, derfra over Talvig til Komagfjord - 3 mil, til Repparfjord - 3 mil, over fjellet til Olderfjord i Porsanger - 2 mil, derfra til Kistrand over Porsangerfjorden til Leirpollen - 1 mil, over Sværholt-eidet til Veines - 4 mil, fra Veines over Laksefjord fjellet til Vestertana - 3 mil. I Vestertana var det antatt 4 postbønder som skysset posten 5 mil østover om vinteren, og når posten kom østfra, over Laksefjord fjellet - 3 mil. Fra Vestertana gikk turen over Varangerfjellet til Nesseby - 5 mil, derfra til Vadsø - 3 mil og fra Vadsø til Vardø - 5 mil. Amtmannen opplyser videre at fra Altengård går det ekstra ekspresser (bi-poster) til hovedværene utenfor den alminnelige postveien, nemlig til Hasvig, Hammerfest, Maasøe og Kjøllefjord, hvilke beløper seg til 18 mil fram og tilbake.

"Den nu anførte Tour er kortere, eftersom den gaaer meer over Fielde. Den er og tillige kortere, thi den gamle falder om Sommeren uden om vanskelige Forbjergte til Söes, men den er derhos heldst om Roraaret, formedelst Snee og Elver, da Vejene falder over Fieldene meget besværlig. Endelig maae man merke, at alle i Field anførte Miile ere meget lange ansatte efter Almuens ungefærlige Comsutation, der reigner 1 Miil til et Field, som i Luften viiser sig blaatt, hvoraf kommer at ingenstæds i Norges Rige ere længere og besværligere Søe Veje end her til Lands", skriver amtmannen.

Altengaard – Norges første postekspedisjon

Finnmarks første poståpnerier

Basert på amtmannens innberetninger om postrutene og poststasjonene, tar Generalpostamtet nå opp spørsmålet om hvilke steder som kan egne seg som poståpnersteder.

I svarbrev av 17. mai 1776 fra amtmann Fjeldsted til Generalpostamtet fremgår:

" Alle de Stæder som Deres Velbyrdigheds siste Promemoria nævner (av 20 mars 1776) ere beqvæmme Pos- Aabner- Stæder især om Sommeren, da Posten gaar Lige over disse Stæder, men om Vinteren da den nødvendig formedelst Vejrets Haardhed og Søe Reisernes Farlighed maae gaae eendeel Stæder over Fielde, saa kand den ikke komme til Maasøe, Kielvig eller Kiøllefjord. Men ved Postexpederingen fra Alten Gaard blive de Breve som tilhører disse Stæder bundne i en Pakke og Postexpressen tilholden at aflevere dem til de Postbönder som egentlig ere bestemte til at føre dem fra Postens Vinter Route ud til disse Stæder. Dette tillige med andet Bryderie forskaffe U-mage og Afreigninger med Trundhiems Post Contoir at Postaabningen her paa Stædet hvor de Trondhiemske Postexpresser gaar tilbage og de Wardøehuisiske afsender og aflægger sine Brevskaber, blive den vanskeligste og brydsommeste som ingen vil paatage sig uden Erstatning".

Denne ordningen, hvor lokale ekspresser (løsbrevførerne) tok seg av postens videre ekspedisjon fra knutepunkter i ruten, hvor bl.a. biposter avgikk, fikk lite gehør hos stiftsamtmannen i Trondheim, herr generalløytnat van der Osten, og likeledes i Generalpostamtet. Det skulle opprettes poståpnerier og beskikkes poståpnerne i Nord-Norge og Finnmark, som i landet for øvrig, slik postloven av 1758 bestemte!

I brev til amtmann Fieldsted fra kanselliråd Schanche i februar 1777 opplyses at en omlegging av postforholdene og avlønningen av postmannskapene i Finnmark nå er nært forestående og at nye poståpnersteder skal etableres.

I plakat av 21 April 1777 får Nord-Norge sin egen forordning, fundert på postforordningen (postloven) av 4. August 1758 som gjaldt hele landet, men nå med spesifikasjoner som var tilpasset bosettingsmønster og naturgitte kommunikasjonsforhold i nord. Plakaten gjengis i sin helhet:

Placat av 21. april 1777 ”Angaaende den Nordlandske og Findmarkske Post; hvorved Hans Kongel. Majest. under 9de April allernaadigst har behaget at befale”

1. At den Nordlandske og Findmarkske Post imellem Trondhiem og Wardøhuus, som forhen ikkun gik 2 til 3 Gange om Aaret, skal herefter, ligesom alt en Tiid lang er skeet, gaae derimellem 8 til 9 Gange aarlig; nemlig: hver 6te Tiirsdag om Middagen Kl. 12 fra Trondhjem og tage Vejen over Land igiennem Indherredet til og over Numedals Eidet, hvor ordentlig Post-Tour og Post-Gaarde ere anlagde.

Plakat av 21.april 1877

2. Befordringen skal skee ved de dertil anordnede Post-Bønder, da de i Strindens- Stør- Werdals- og Inderøens Fogderier, som skydse til Lans, nyde for Miilen 12 Skl. Danske, og de øvrige Fogderiers Post-Bønder i Nordlandene og Findmarken, som skydse til Sjøes, gotgiøres 2 ½ Rdlr. aarlig og desuden 1 Rdlr. om Aaret paa hvert Stæd til Post-Baadenes Anskaffelse og Vedligeholdelse, saa og tillige nyde de Frieheder, som ved Forordningen af 4 August 1758 dens 1 Artikel, ere bevilgede; hvorimod Post-Bønderne skal være forpligtede at holde forsvarlig Skyts i Beredskab paa de Tider, Posten er

forventendes, ligesom og at skydse forefaldende Extra-Poster for de sædvanlige Skyts-Penge, imod Post-Aabnerens Attest, om Skydsens Længde og hvor mange Mand dertil ere brugte.

3. Til at følge med Posten imellem Trondhiem og Alten-Gaard i West-Findmarken skal være 3de Post-Expresser vekselsvis at gjøre en Tur, og efter aflagt Reise til Trondhiem hver nyde for en saadan Reise frem og tilbage 28 Rdlr.; ligeledes paa Post-Turen imellem Alten-Gaard og Wardøehuus i Øst-Findmarken skal være 2de Post-Expresser, som hver skal have for en saadan Reise frem og tilbage 10 Rdlr., dog ikke førend for alt er aflagt god Rigtighed, samt om Reiserne, hvad derpaa til Oplysning eller Forbedring kunde være iagttaget, er givet en skriftlig Beretning, som af Postmesteren i Trondhiem, i Henseende til Turen imellem Trondhiem og Alten, og af Amtmanden paa Alten-Gaard, i Henseende til den Tur der imellem og Wardøehuus, til General-Post-Amtet, straxen efter at hver Reise er endt, maa indsendes.

4. Disse Post-Expresser skal aflægge Eed til General-Post-Amtet, af hvem de beskikkes; nemlig, de imellem Trondhiem og Alten efter Forslag af Stift-Amtmanden i Trondhiem, og de imellem Alten og Wardøehuus efter Forslag af Amtmanden paa Alten-Gaard, og skal disse Post-Expresser, om de begaae Utroeskab eller Efterladenhed, straffes, som der der handle svigagtig i Kongens Tieneste.

5. Paa denne Tur maa, ligesom paa andre Stæder i Norge, af General-Post-Amtet, efter Overlæg med Stiftsamtmanden i Trondhiem, beskikkes Post-Aabnere, og hvorfor ingen Sivil- Militair- eller Geistlig-Kongelig-Betient, naar de derom blive anmodede og boe beqvem i Post-Turen, maa undslaae sig, men paatage sig samme saaledes og paa den Maade, som i Forordningen 4 Aug 1758 dens 2den Artikel er befalet.

6. Paa de Tiider denne Post gaaer, maae verken Skippere eller Reisende medtage fra Trondhiem, Nordlandene eller Findmarken andre Breve, end de, som følge med forsendelse Pakker eller Vare, saasom om nogen derimod skulle handle, forholdes dermed efter Forordningen af 16de Aug. 1775. Og

7. forbliver Brev-Taxten i Nordlandene og Findmarken som hidindtil efter Forordningen af 13 December 1743 dens 2den Artikel, og ellers for et hvert Fogderie, saaledes:

[Deretter følger detaljerte portotakster mellom de forskjellige fogderiene i Nord-Norge.]

I øvrig maa alle Breve, i Følge Forordningen af 13de Decembr. 1743, som underveis udi Fogderierne befordres, betales saaledes; nemlig, for et Brev, som befordres under 2 Miile, svares 1 Skl., fra 2 til 5 Miile . . . 2 Skl. Og fra 5 Miile og derover . . . 3 Skl.

Generalpostamtet den 21de April 1777. Holm. Pauli. Lange.

I mai 1777 blir postmester Alstrup i Trondhjem informert om den korrespondanse og de overveielser som hadde pågått en stund mellom Generalpostamtet og amtmannen i Finnmark angående opprettelsen av poståpnersteder i Finnmark:

"Hr. Postmester har af den med forrige Post tilsendte Placat fornummen hvorledes Hs. Kongelige Majestæt allernaadigst har befalet, at det med den Nordlandske og Findmarkske Post skal holdes. Vi have ham nu herved villet tilkiendegive, at naar Postaabnere blive beskikkede, skal ham herfra saavel Time Sædler og Karter til fornøden Brug for Findmarken herfra til Alten Gaard blive tilstillede, da lige saadanne Time Sædler, og Karter til fornøden Brug for Findmarken herfra til Alten Gaard forsendes, og saalænge faar det at forblive saaledes som hidindtil, alleene naar saa skeer, maa han vente paa den erforderende Rigtighed for Brevene, som befordres i Findmarken fra Sorenskriver Schielderup paa Talvigen, som til Post-Expediteur der paa Stædet er antaget. Og ligesom han til den Tid at samme skal begynde nærmere skal blive tilmeldet, ligesaa maa han og, om ham noget skulle forekomme, som skulle kunde være til Landets Nøtte og General Post Kassen til nogenledes Erstatning for de paa denne Post anvendte Udgifter, derom indsende behørig Efterretning. Generalpostamtet 17. mai 1777."

Brevet avstedkom følgende pro memoria fra stiftsamtmann von der Osten i Trondheim til amtmann Fieldsted:

” Pro Memoria. Om det til des bedre Indretning med den Nordlandske og Finmarkske Post og sammes Befordring er anseet fornødent at beskikke Postaabnere, som efter seeneste Placat af 21de April sidstleden skal, efter overlæg med mig, som Stiftsamtmann, antages, saa har General-Post-Amtet tilstillet, Fortegnelse over de Stæder, hvor Post-Aabnere kunde ansees nødvendige. Og maa jeg, ved at tilmelde Deres Velbaarenhed herved en saadan Fortegnelse eller saa kaldet Time-Seddel (:som udbedes tilbage) have dennem tjenstlig anmodet at ville behagelig tilmelde mig (:saavidt Finmarkens Amt angaar) om Post-Aabnere paa de ansatte Steder virkelig behøves, og i saa Fald, hvilke da ere boende paa eller i Nærheden af samme Stæder, som dertil maatte ansees bequemme Trondheim 14. juni 1777.

I svarbrev av 16. august 1777 repliserer amtmannen:

”Jeg har bekommet Deres Excellences Skrivelse af Dato 14. Junii sidstleden angaaende Postaabnere her i Amtet, og haver jeg taget i nøyeste Overvejelse alt hvad jeg i den Sag formeener at være mest tjenligst som saaleedes ærbødigst til Deres Excellence indberetter. Saalænge som Posten gaar fra Altengaard til Wardøe langs med Landkysten og kommer frem paa de forekommende Hovedvær, som alle ere nævnede I den mig tilsendte Time Liste er ingen bequommere til at være Postaabnere end Hver Stæds HandelsKiøbmand, nemlig:

Kiøbmanden for Handelen paa Hammerfest, Maasøe, Kielvig, og i Østfinnmarken: Kiøllefjord, Wadsøe.

Maasø. En av Finnmarks første poståpnerier

Commandanten besørger Postaabningen og Post Expeditionen paa Wardøehuus ved en af de Garnisonerende Officerer. Ligeledes kand bemeldte Handels Kiøbmænd være Postaabnere paa Postens Tilbagereise fra Wardøe. Men Posten følger ikke denne Reisetour uden om Sommeren, medens Havet uden om Kysten er mest roeligt, hvilken Tiid man i det høyeste ikke kand regne meere end fra Paaske eller indtil Michelsdag, eller undertiden efter som Veirligen falder meer end de 3de Sommer Maaneder Junii, Julii, Augusti. Derimod gaar Posten om Aarets Vinter Part inden om, som det her til Lands kalde, da Postreisen falder deels over Fieldene, deels og over de Inderste Bugter af de store Fiorde Porsanger, Laxe og Tana Fiorden. Paa denne Tour kommer Posten altsaa ikke frem paa de ommeldte Hovedveje eller Handelsstæder Hammerfest, Maasøe, Kielvig, Kiøllefjord, men gaar inden om indtil han kommer til Wadsøe i ØstFinmarken, da han derfra reiser directe til Wardøe, hvorfra han samme Vej expederes tilbage. Ud til ommeldte Handelsstæder afgaar Bipost om Vinteren med de nordgaaende Breve, hvilke modtage derfra igjen som ligger i Vejen for Posten som rejser sørefter til Altengaard. Det er altsaa vanskeligt paa disse Stæder at faae tilforladelige Postaabnere hvor neppe findes nogen skrivekyndig Mand, men hidindtil har man giort Pakke af de Brevskaber som skulde ud til ommeldte 4re Handelsstæder om Vinteren og henlagt dem i Postvæsken, da Expresserne har undervejs aflagt hver Pakke til vedkommende Bie-Postbønder og igjen modtaget af samme de fra hvert Stæd afskikkede Brevpakker, da PostExpressen har havt Nøglen til Postwæsken. Jeg kand ikke opgive nogen meer tilforladelig Postaabnere paa Vintertouren end disse Finne, Skolemesteren i Kvalsund under Hammerfest Sogn, Missionæren for Porsanger, Finnene boende paa Kistrand under

Kielvig Sogn, Skolemesteren for Laxefjords Finner i Kjøllefjords Sogn, men da disse Skolemestres Boepæle kand være foranderlige og følgelig ofte ubequemme for Postaabningen, saa er intet Middel tilovers end Indretningen med de førømmeldte Pakke. Posters forsættelige Ophold skeer neppe paa disse ubehagelige og øde Stæder hvor i giennem Post-Expressen frivillig skynder sig, men paa Handelsstæder hvor der findes Sælskab og Drikkevare, er saadan meer at befrygte og der kunde Postaabnernes Vidnesbyrd og Tilskyndelse om hastig Reise være meer nødvendig . . . ”

Finmarks første poståpnere

Etter at Vest-Finnmarkens og Øst-Finnmarkens postekspedisjoner nå var på plass og kommandanten i Vardøhuus var blitt informert om Generalpostamtet og amtmannens preferanser for poståpnersteder, ble samme dag (1. april 1778) et likelydende brev sendt til handelsmennene i Hammerfest, Maasøe, Kielvig, Kjøllefjord og Wadsøe:

”Efter at Det Kongelige General Post Amts Foranstaltninger ere følgende Stæder ansatte, hvor den Finmarkske Post inden dette Amt skal aabnes, nemlig i Altengaard, Hammerfest, Maasøe, Kielvig, Kjøllefjord, Wadsøe og Wardøe. I Følge heraf bliver Hr. Kjøbmanden herved anmodet at paatage sig Postaabningen for Stædet N. N., hvilket efter medfølgende Placats 5. Artic.: ingen Betient maae undslaae sig for, og til den Ende tilstilles dem herved 2de Exemplarer af den fra General Post Amtet, for Postaabnere udfærdigede Instrux, af hvilke den eene forbliver paa Postaabner-Stædet, medens den anden forventes tilbagesendt med Deres eedelige Paateigning, at de sig samme ville være efterrettelig i følge Forordningen af 4. August 1758. Iligemaade sendes indlagt Placaten af 21.

Kjelvik 1791

April 1777 hvorefter Undervejs Breve herefter skal taxeres, som Hr. Kjøbmanden vilde paa Postaabner-Stædet til almindelig Efterretning besørge opslaaet og tiener for Skriften til Efterretning, at de i alle Sager Post-Væsenet vedkommende, ville henvende sig til Amtet, hvorfra Posterne for den efterkommende Tiid blive expederete. Da Post-Tourene om Vinteren, formedelt den haarde SøVej, ikke kan falde over N.N., men Brevene aflægges for Post Finnerne i N. N., som derfra viidere befordre dem til rette Stæd, og det ofte hender at disse Finner enten ere seendrægtige i Rejsen eller lade Brevene overlige hos sig saalænge indtil at de selv have ærindre til Stædet, saa ville Hr. Kjøbmanden som Postaabner alvorlig tilholde Post Bønderne, at de ikke alleene strax efter Brevernes Modtagelse fra Posten begive sig paa Rejsen til N. N. og samme uden Ophold fortsætte, men at de og, om Posten en og anden Gang ingen Breve dertil Stædet skulle medføre, de dog desuagtet rejste for at afhendte de Breve, som ellers maatte blive overliggende til næste Post. Og paa det man kunde blive underrettet om nogen af Post Bønderne herimod begaae Forseelse, vilde Hr. Kjøbmanden med faae Ord optegne og her ind at sende: naar Post-Finnerne foregive at Posten kom med, .???. fiord, naar de rejste hjemmefra, naar de kom til N.N., og naar de derfra bortrejste, da man, ved at confrontere deres

Udsigende med Post-Expediteurens Opgivende kand opdage de som forseer sig, hvilke vedbørlige skal blive afstraffede”

I brev av 1. juni 1778 fra amtmann Fieldsteds fullmektig, Hr. J. Terchelsen, Altengaard, til stiftsamtmann von der Osten i Trondheim, fremgår:

”at da de 2de Instruxer for Postaabnerne paa Maasøe og Kielvig ikke førend med sidste Øst-Post ere indløpne, har jeg ikke før nu kundet efterkomme Deres Excellence høye Skrivelse af 12. Januari sidstleden, i hærsom Følge af samme, tilbagesendes nu underdanigen de udfærdigede Instruxer paa Hammerfest, Maasøe, Kielvig, Kjøllefjord og Vadsøe med behørig eedelig Paategning. – Enhver af de sidste antagne Postaabnere har til egen Efterretning beholdt et Exemplar af de tilsendte Instruxer. De overblevne 3 Exemplarer ere saaledes distribuerede, at den eene er tilstillet Commandanten paa Wardøehuus til Efterretning for den af ham udnævnte Post-Expediteur, det andet forbliver hos Post-Expediteuren paa Altengaard og den tredie er henlagt til Levering i Amtets Archiv. Ligeledes er de tilsendte 6 Exemplarer af Placat af 21. April a.p. til Almindelig Efterretning bleven opslaget paa ethvert Post-Aabner-Stød, alt i underdanigste Følge høybemeldte Deres Excellences under 12. Januarii a. c. tilstillede Ordre”.

I Hammerfest ble bestyrer av monopolhandelen der, kjøpmann Petter Christian Buck, tilsatt som poståpner; i Maasøe kjøpmann Thomas Jacobæus, som bestyrte handelen der; i Kjøllefjord handelsmann Christian Hvistendahl ved Kjøllefjord handel, i Kjelvig handelsmann Lars Sørensen Klog, og i Vadsø kjøpmann A. Esbensen ved Wadsøe handel.

Kjelvik 1910

Med undertegnede kontrakter fra de fem poståpnerne sendt sørover, er det rimelig å fastsette datoen for opprettelsen av de 5 første poståpneriene i Finnmark til 1. juni 1778.

Litteratur:

Eriksen, E. B. 1945. Utdrag av Nordnorske Posthistoriske Blad. Av båtposttidens saga. Fahlcrantz' Boktryckeri AB, Stockholm.

Johannessen, F. E. 1997. Alltid underveis. Postverkets historie gjennom 350 år. Bind 1: 1647-1920. Elanders Forlag, Oslo

Jørgensen, A. 2001. De eldste poststedene i Troms. Posthistorisk innledning. TFK-nytt 2001: 11-17.

Riksarkivet, Oslo. E. B. Eriksens kildesamling.

Schumacher, T. 2003. Hammerfest – byen og posten på 17- og 1800-tallet (Del 1). TFK-nytt 2003: 5-13.

Schumacher, T. 2005. Litt om handel og post i det gamle Finnmark. – Budstikka 10(3): 9-14.

Tjelmeland, H. 1994. Med posten inn i ei moderne tid. Nordnorsk posthistorie 1665-1850. Postmuseet, Oslo.
